

Αναδιφώντας το χθες (339)

Τόσο κοντά μας και τόσο μακριά: Γνωριμία με την «Ηρωική Νήσο Κάσο»

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ*

Την προσεχή **Τετάρτη 13 Νοεμβρίου στις 8.00 το βράδυ** θα πραγματοποιήσω στον φιλόξενο χώρο της μόνιμης Έκθεσης της Ελληνικής Σηπλιαολογικής Εταιρείας ομιλία-προβολή για γνωριμία με το κοντινό μας νησί της Κάσου. Η εκδήλωση περιλαμβάνεται σε μια σειρά παρόμοιων που οργανώνω εδώ και αρκετούς μήνες και που όλες σχετίζονται με σηπλιαολογικές αποστολές στις οποίες ήμουν υπεύθυνος, με γνωριμίες και με εξερευνητικές σηπλιαίων. Πρώτη ήταν η εκδήλωση για τα Αστερούσια Όρη (τα προσφύες αποκληθέντα «Άγιο Όρος της Κρήτης»), και ακολούθησε η Κάλυμνος (αποστολή 1985), η Σάμος (αλληπαλλήλες εξερευνητικές) και το Σπήλαιο Λαβύρινθος του Ηρακλείου (έξι αποστολές μέχρι σήμερα). Μετά την εκδήλωση της Τετάρτης για την Κάσο (αποστολή 1996) σκοπεύω να πραγματοποιήσω άλλες τρεις, για τα Αντικύθηρα (αποστολές 2009 και 2017), για τη Γαύδο (αποστολή 2009) και για τη μακρινή Καππαδοκία (2022).

Η Κάσο είναι το νοτιότερο νησί των Δωδεκανήσων. Περιτολιχίζεται από 12 μικρονήσια, από τα οποία πιο γνωστό είναι τα Αρμάθια, ακατοίκητη νησίδα, από την οποία οι Κασιώτες παραδοσιακά εξόρυσαν γύψο και τον εμπορεύονταν και σήμερα έχει αποκτήσει τουριστική κίνηση εξαιτίας των ασυνήθιστων γεωλογικών της φαινομένων. Μαζί με την Κάρπαθο και τη Σαρία, η Κάσος έχει στρατηγική θέση, στον πολυσύχναστο θαλάσσιο δρόμο από τα βόρεια της Αφρικής προς τον Εύξεινο Πόντο, ευρισκόμενη στη μέση ενός καναλιού ανάμεσα στη Ρόδο και την Κρήτη, δημιουργώντας έτσι μια φυσική γέφυρα ανάμεσα στο νησί μας και την Ανατολία. Η γεωστρατηγική αυτή θέση ανάμεσα σε δύο ηπειρούς ξανάβρε πρόσφατα στην επιφάνεια, κατά τις έρευνες του βυθού της που έγιναν με πρόθεση την βύθιση υποθαλάσσιου κωλοδίου, στα πλαίσια της προσπάθειας ηλεκτρικής διασύνδεσης Ελλάδας-Κύπρου.

Η Κάσο είναι ένα ορεινό και βραχώδες νησί, με λίγα οροπέδια και πολύ μικρές πεδινές εκτάσεις που εντοπίζονται στο βόρειο τμήμα. Το ψηλότερο βουνό του είναι ο Πρίωνας (εικόνα), με υψόμετρο 583 μέτρων, μεγάλο, αν αναλογιστεί κανείς ότι η όλη έκταση του νησιού πλησιάζει τα 70 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Χαρακτηριστικό της φυσικής διαμόρφωσης του νησιού είναι οι **απόκρημνες ακτές** του, μήκους συνολικά 59 χιλιομέτρων, χωρίς την παρουσία κάποιου φυσικού λιμανιού. Για τη δημιουργία ενός στοιχειώδους λιμένα στο Φρου πραγματοποιήθηκαν δυσανάλογα μεγάλα λιμενικά έργα, δεδομένου ότι οι τρικυμίες είναι συνηθισμένο φαινόμενο στο μπουγάκι Κάσου-Κρήτης, το οποίο συναγωνίζεται σε φουρτουνιασμένη θάλασσα μ' εκείνο του Ικάρου Πελάγους.

Η Κάσο χωρίζεται παραδοσιακά σε τρεις γεωγραφικές περιφέρειες, την Κάτω Γη, την Άνω Γη και τη Μέσα ή Πέρα Γη. Η Κάτω Γη είναι η κατοικημένη περιοχή του νησιού, με τα πέντε χωριά και τις μοναδικές αξιόλογες καλλιερησιμες εκτάσεις (εικόνα). Άνω Γη ονομάζεται το μεγαλύτερο οροπέδιο του νησιού, αλλιώς Άργος, ενώ η Πέρα (ή Μέσα) Γη, ή αλλιώς και Μάρισα (λέξη προελληνική), περιλαμβάνει την κυρίως ορεινή και ως εκ τούτου κυρίως κτηνοτροφική περιοχή. Στις δύο τελευταίες περιφέρειες, την Άνω Γη και την Πέρα Γη, γίνονταν **εναλλαγή καλλιέργειας και βοσκής** κάθε δύο χρόνια, με αποτέλεσμα να υπάρχει η δυνατότητα αγρανάπαισης της μιας περιοχής και ταυτόχρονα αυξημένης παραγωγής της άλλης, που είχε εν τω μεταξύ λιπανθεί από τα αιγοπρόβατα.

Σήμερα τα χωριά της Κάσου είναι ουσιαστικά πέντε. Διοικητικό κέντρο είναι το παραθαλάσσιο **Φρου** (=Φρούδι), στο οποίο κι έχει κατασκευαστεί το μοναδικό λιμάνι. Ένα τμήμα του περιλαμβάνει την παλιότερη αυτόνομη **Μπούκα** (εικόνα), ένα περικλειστό λιμανάκι στο οποίο οι ψαράδες ασφάλιζαν - κι ασφαλίζουν και σήμερα - τις βάρκες και τα καϊκια τους, ενώ τριγύρω είχαν κτίσει τα σπίτια τους. Το μεγαλύτερο όμως χωριό του νησιού είναι η **Άγια Μαρίνα**, με λίγο περισσότερους από 400 κατοίκους, στην οποία κι έχουν συγκεντρωθεί οι διοικητικές υπηρεσίες, αφού μάλιστα παραδοσιακά αποτελούσε την πρωτεύουσα, τη «χώρα», του νησιού. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό το γεγονός ότι σε παλιότερες εποχές εδώ κατοικούσαν οι αγροτικοί κτηνοτρόφοι από τους Κασιώτες, ενώ τριγύρω από την Μπούκα κατοικούσαν οι ασχολούμενοι με την πειρατεία, με μια σχέση αγαθής συμβίωσης και συμπληρωματικής οικονομίας μεταξύ τους.

Αντίθετα ο επίσης παραθαλάσσιος **Εμπορείος**, που σήμερα εξελίσσεται σε θέρετρο, ήταν το λιμανάκι των «καθώς πρέπει». Κασιωτών. Ένα άλλο χωριό του νησιού είναι το Πόλι. Αυτό έχει μεγαλύτερη ιστορία, ήδη από τα μυκηναϊκά χρόνια, διαθέτοντας μυκηναϊκή ακρόπολη κι αργότερα ενετικό κάστρο αλλά κι έναν εκτεταμένο λιθόστρωτο αρχαίο δρόμο που το ένωσε με τον Εμπορείο, το επίγειό του. Το **Αρβαντοχώρι** είναι ένα ακόμα χωριό, με μιάμιση εκατοντάδα κατοίκων σήμερα και παλιότερα με 180 σπίτια, πλούσιο τω καιρώ εκείνω σε βλάστηση, ελαιώνες, εσπεριδοειδή και αμπελώνες. Το τελευταίο χωριό είναι η **Παναγία** (εικόνα), που πήρε το όνομά της από τον ομώνυμο ναό της Κοιμησής της Θεοτόκου κι είναι χωροθετημένη στα πεδινά, μεταξύ του Εμπορείου και του Πόλι.

Τα παλιότερα τεκμήρια κατοίκησης του νησιού εκτίθενται στο Φρου, στην Αρχαιολογική Συλλογή. Αρχικά κατοικήθηκε ο απέναντι από την Κρήτη όρμος με το προελληνικό όνομα Χέλαντρος (εικόνα), που αποτέλεσε **εμπορική βάση των Μινωιτών**. Αργότερα η κατοίκηση μεταφέρθηκε στο οχυρό Πόλι, όπου στα αρχαϊκά και στα μετέπειτα χρόνια ο οικισμός ήκμασε, όπως φαίνεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα αλλά και από την αναφορά του Ομήρου για συμμετοχή του νησιού στον Τρωικό Πόλεμο. Στα ρωμαϊκά και στα παλαιοχριστιανικά χρόνια η κατοίκηση μεταφέρθηκε στον Εμπορείο, ενώ στον μεσαιώνα ο φόβος της πειρατείας ανάγκασε την πλειοψηφία των κατοίκων να κλειστούν στην Αγία Μαρίνα. Πριν όμως κι από τους Μινωίτες το νησί θα πρέπει να είχαν αποικίσει οι Φοίνικες, οι οποίοι κι είναι πιθανόν να το ονοματοδότησαν, από τη λέξη τους «ίκας», που σημαίνει αφρός.

Στα βυζαντινά χρόνια η Κάσο περιήλθε στο θέμα της Κρήτης, μέχρι το 1207 που την κατέλαβαν οι Ενετοί. Το 1287 περιήλθε στην κατοχή των Γενουατών αλλά αργότερα ανακαταλήφθηκε από τους Ενετούς, μέχρι το 1537 που την κατέλαβε για την Οθωμανική Αυτοκρατορία ο γνωστός μας και από την Κρήτη Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα. Την περίοδο εκείνη εντάχθηκε διοικητικά στη Ρόδο και εκκλησιαστικά στη Κάρπαθο και απήλασε εκτεταμένων προνομίων. Η οικονομική της άνεση ήταν χαρακτηριστική, αποτέλεσμα όχι μόνο των προνομίων αλλά και της εξαγωγής και εμπορίας γύψου, καθώς και της άσκησης της πειρατείας, σε μια ευρεία περιοχή που κάλυπτε από την Αίγυπτο μέχρι την Κύπρο και τη Ρόδο. Στην επανάσταση του 1821 συμμετείχε πρώτη από τα Δωδεκάνησα και με τον εκτεταμένο στόλο που είχε αποκτήσει **υποστηρίξει αποφασιστικά την επανάσταση στην Κρήτη**. Αυτό όμως μέχρι το 1824, που οι Άγγλοι κατάφεραν να αποβιβάσουν στη θέση Αντιπεράτος (εικόνα) και να μετατρέψουν το νησί σε ανάλογο των Ψαρών. Ακολούθησε και πάλι Οθωμανοκρατία, μέχρι το 1912 που ξεκίνησε η περίοδος της Ιταλοκρατίας, που κράτησε μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στα βυζαντινά χρόνια η Κάσο περιήλθε στο θέμα της Κρήτης, μέχρι το 1207 που την κατέλαβαν οι Ενετοί. Το 1287 περιήλθε στην κατοχή των Γενουατών αλλά αργότερα ανακαταλήφθηκε από τους Ενετούς, μέχρι το 1537 που την κατέλαβε για την Οθωμανική Αυτοκρατορία ο γνωστός μας και από την Κρήτη Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα. Την περίοδο εκείνη εντάχθηκε διοικητικά στη Ρόδο και εκκλησιαστικά στη Κάρπαθο και απήλασε εκτεταμένων προνομίων. Η οικονομική της άνεση ήταν χαρακτηριστική, αποτέλεσμα όχι μόνο των προνομίων αλλά και της εξαγωγής και εμπορίας γύψου, καθώς και της άσκησης της πειρατείας, σε μια ευρεία περιοχή που κάλυπτε από την Αίγυπτο μέχρι την Κύπρο και τη Ρόδο. Στην επανάσταση του 1821 συμμετείχε πρώτη από τα Δωδεκάνησα και με τον εκτεταμένο στόλο που είχε αποκτήσει **υποστηρίξει αποφασιστικά την επανάσταση στην Κρήτη**. Αυτό όμως μέχρι το 1824, που οι Άγγλοι κατάφεραν να αποβιβάσουν στη θέση Αντιπεράτος (εικόνα) και να μετατρέψουν το νησί σε ανάλογο των Ψαρών. Ακολούθησε και πάλι Οθωμανοκρατία, μέχρι το 1912 που ξεκίνησε η περίοδος της Ιταλοκρατίας, που κράτησε μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Σ' όλες αυτές τις περιόδους η απόσταση μεταξύ πλούσιων κεραιολογικών και απλών ναυτικών ή γεωργικοκτηνοτροφικών υπήρξε μεγάλη και το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται τόσο στην τοπική αρχιτεκτονική όσο και στο εσωτερικό των σπιτιών. Δίπλα στα καπετανόσπιτα ξεφύτρωνουν πρωτόγονες αγροτικές κατοικίες, που θυμίζουν περισσότερο πετρόχιστα καλύβια της υπαίθρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι το έτος 2006 που επισκεφθήκαμε με τους σηπλιαολόγους την Κάσο υπήρχαν ακόμη στην υπαίθρο πολλά γαϊδουράκια, σχεδόν όλα χωρίς σαμάρια, αφού δεν είχε απομείνει κανείς σαμαράς στο νησί. Ως προς τη ναυτιλία, να σημειώσουμε ότι ακόμα και σήμερα η Κάσο διατηρεί σημαντικό στόλο σε παγκόσμιο επίπεδο, με πιο γνωστή εφορπιστική οικογένεια της Κουλουκουνητή και μεταξύ των πολλών ακόμη άλλων εκείνη με το χαρακτηριστικό επώνυμο Ρεθύμνης. Παλιότερα μάλιστα αποτελούσε και ναυπηγικό κέντρο, αφού στην πεντηκονταετία 1838-1888 ναυπηγήθηκαν στους ταρασανάδες του νησιού 350 σκάφη, για λογαριασμό όχι μόνο ντόπιων πλοιοκτητών αλλά από νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου.

Η ναυτοσύνη συνδυάστηκε με **αυξημένη θρησκευτικότητα**, όπως το επιβάλλουν οι κίνδυνοι της θάλασσας. Οι εκκλησίες του νησιού είναι πολλές αναλογικά με το μέγεθός τους και οι περισσότερες απ' αυτές επιστηρωμένες με τα τυπικά αιγιαλοπλαγίτικα βοτσαλωτά. Χαρακτηριστικές είναι επίσης οι πολλαπλές εκκλησίες ε' ένα κτήριο, όπως στο Φρου, στην Αγία Μαρίνα και στο Αρβαντοχώρι, στο τελευταίο με εξαπλή εκκλησία. Τα μοναστήρια είναι δύο και μεγάλα, ο Άγιος Μάμας και ο Άγιος Γιώργης στις Χαδιές (εικόνα). Ομολογώ ότι ερωτεύτηκα το δεύτερο, όχι μόνο για τις εγκαταστάσεις του και τη θαλασινή του θέα αλλά και για τις παιώνιες που για πρώτη φορά στη ζωή μου (και μάλλον τελευταία) είχα τη χαρά να συναντήσω στον δρόμο προς αυτό. Κι αυτό είναι ένα ακόμα κεφάλαιο στο νησί, ο **πλούτος δηλαδή της χλωρίδας του**, παρ' όλη την καταδίωξη που υφίσταται από τα αιγοπρόβατα. Ένα σχετικό βιβλίο, πρότυπο στο είδος του, έχει κυκλοφορήσει ο δάσκαλος Μηνάς Περεσλής.

Η **υπερβόσκηση** είναι ένα από τα μεγάλα προβλήματα του νησιού. Τα ζώα ζυρίζουν τα πάντα και οι πανύψηλοι πετρότοιχοι δεν καθορίζουν να σώσουν τις λιγοστές αγροτικές καλλιέργειες. Τα δέντρα αποτελούν κάτι εξαιρετικά σπάνιο, όπως και τα αμπέλια. Το γνωστό παλιότερα κασιώτικο κρασί πρακτικά δεν παράγεται πια και τα τυπικά γιαπράκια (ντολμαδάκια, ντουρμάδες στην κασιώτικη διάλεκτο) τυλίγονται με φύλλα αμπελιού που εισάγονται. Να σημειώσουμε με την ευκαιρία ότι τα ντολμαδάκια αυτά είναι τόσο μικρά, που ένα αμπελόφυλλο παράγει μέχρι και τρία απ' αυτά. Το ίδιο προβληματικό είναι και το νερό. Το πόσιμο είναι εισαγόμενο εμφιαλωμένο, ενώ οι γεωτρήσεις αντιλούν υφάλμυρο νερό. Το πρόβλημα του νερού μέχρι και τη δεκαετία του 1960 λυνόταν με **στέρνες βρόχινου νερού** (λατινές, εικόνα), που μερικοί διορατικοί Κασιώτες έχουν διατηρήσει μέχρι τις μέρες μας. Οπωσδήποτε παραμένει το πρόβλημα της υπερβόσκησης, το οποίο δεν μπόρεσαν να λύσουν τα προγράμματα «ελάφρυνσης βοσκοτόπων» που οι Κασιώτες είχαν καταφέρει ν' αποσπάσουν από την Ευρωπαϊκή Ένωση, παίρνοντας επιδότηση για το σφάξιμο και την «απόσυρση» έτσι από το εμπόριο των αιγοπροβάτων τους, προκειμένου να στραφούν σε άλλα επαγγέλματα. Όμως η κτηνοτροφία εξακολουθεί να υπάρχει και να αποτελεί πρόβλημα για το νησί.

Μιας κι αναφερθήκαμε στην τοπική κουζίνα, πρέπει να πούμε ότι αυτή είναι πλούσια. Γνωστά και εκτιμητά είναι τα κτηνοτροφικά προϊόντα, με πρώτη πρώτη τη **σιτάκα**, τη γνωστή δηλαδή και στην Κρήτη στάκα, όμως πιο ηχητή, που έχει βράσει επί ώρες και τρώγεται ως σάλτσα στις μακαρούνες ή μπαίνει πάνω στις κουλούρες. Γνωστό τυρί είναι και η **ελαϊκή**, η ξερή δηλαδή και αλμυρή μυζήθρα που έχει μείνει σε δοχείο σκεπασμένη με βούτυρο για μήνες. Όνομα έχει και το **αλμυροτύρι**, μια γραβιέρα που ωριμάζει σε άλμη, και ο ανθότυρος. Σπανιότερα βρίσκεται κανείς το **καούλι**, ένα βούτυρο που φυλάσσεται σε δερματίνη θήκη. Από τα αγριόχορτα, τη μεγαλύτερη εκτίμηση έχει το **ροίκιο**, το γνωστό μας δηλαδή άγριο σταμαναγκάθι, το οποίο οι Κασιώτες «κυνηγούν» ακόμα και στα ξερονήσια που περιβάλλουν το νησί τους. Στα ξεχωριστά φαγητά ανήκουν οι σκορδομακαρούνες και οι αρτυμένες με σιτάκα, καθώς και το κασιώτικο πλάφι με ντομάτα, παπαλιασμένο με κανέλα. Εννοείται ότι κυριαρχούν τα θαλασσινά εδέσματα, με πρώτο πρώτο τον **σκάρο**, ψητό, τηγανητό ή πλακί, και τις μαινουλες, παστές εκείνες. Συνηθισμένο είναι και το **πατιελόρυζο**, πλάφι δηλαδή με θαλασσινές πατέλες (εικόνα).

Μιας κι αναφερθήκαμε στην τοπική κουζίνα, πρέπει να πούμε ότι αυτή είναι πλούσια. Γνωστά και εκτιμητά είναι τα κτηνοτροφικά προϊόντα, με πρώτη πρώτη τη **σιτάκα**, τη γνωστή δηλαδή και στην Κρήτη στάκα, όμως πιο ηχητή, που έχει βράσει επί ώρες και τρώγεται ως σάλτσα στις μακαρούνες ή μπαίνει πάνω στις κουλούρες. Γνωστό τυρί είναι και η **ελαϊκή**, η ξερή δηλαδή και αλμυρή μυζήθρα που έχει μείνει σε δοχείο σκεπασμένη με βούτυρο για μήνες. Όνομα έχει και το **αλμυροτύρι**, μια γραβιέρα που ωριμάζει σε άλμη, και ο ανθότυρος. Σπανιότερα βρίσκεται κανείς το **καούλι**, ένα βούτυρο που φυλάσσεται σε δερματίνη θήκη. Από τα αγριόχορτα, τη μεγαλύτερη εκτίμηση έχει το **ροίκιο**, το γνωστό μας δηλαδή άγριο σταμαναγκάθι, το οποίο οι Κασιώτες «κυνηγούν» ακόμα και στα ξερονήσια που περιβάλλουν το νησί τους. Στα ξεχωριστά φαγητά ανήκουν οι σκορδομακαρούνες και οι αρτυμένες με σιτάκα, καθώς και το κασιώτικο πλάφι με ντομάτα, παπαλιασμένο με κανέλα. Εννοείται ότι κυριαρχούν τα θαλασσινά εδέσματα, με πρώτο πρώτο τον **σκάρο**, ψητό, τηγανητό ή πλακί, και τις μαινουλες, παστές εκείνες. Συνηθισμένο είναι και το **πατιελόρυζο**, πλάφι δηλαδή με θαλασσινές πατέλες (εικόνα).

Στην Κάσο τύχαμε καλής υποδοχής την άνοιξη του 2006, που την επισκεφθήκαμε ως σηπλιαολογική αποστολή, με τον **Στέλιο Λεωνιάδη** και τον **Γιώργο Καλούδη**, οι οποίες τράβηξε και τις περισσότερες φωτογραφίες του σημερινού αφιερώματος. Φτάσαμε εκεί με πλοίο που πήραμε από το λιμάνι της Σητείας. Το πιο εντυπωσιακό οπωσδήποτε σπήλαιο που επισκεφθήκαμε ήταν η **Ελληνοκαμάρα** (εικόνα). Το όνομα προετοιμάζει βέβαια για αρχαιοελληνική χρήση, όμως αυτό που αντικρίζει κανείς είναι ανεπανάληπτο. Βρίσκεται μπροστά σ' ένα σπήλαιο, του οποίου η είσοδος είναι κλεισμένη από έναν μεγάλο ελληνοιστικό ισόδομο τοίχο, απαρτιζόμενο από αγκωνάρια πολλών τόνων το καθένα. Βρίσκεται στη βόρεια βραχώδη πλαγιά του όρους Προφήτης Ηλίας και μέσα σ' αυτό έχουν βρεθεί κατάλοιπα της μυκηναϊκής και μεσομινωϊκής εποχής, ελληνοιστικά και ρωμαϊκά, καθώς και επιγραφές της Γραμμικής Α' και Β' γραφής. Το τείχος της εισόδου τοποθετείται χροικά στην Ελληνοιστική περίοδο. Αλλά και στο εσωτερικό του σπηλαίου υπάρχουν οικοδομήματα, σε μεγάλο μάλιστα ύψος, πιθανόν ελληνοιστικά κι αυτά.

Κι αν η Ελληνοκαμάρα δεν διασώζει τίποτα από τον φυσικό της διάκοσμο, πλούσιο αντιστοιχία διαθέτει η **Στυλοκαμάρα** ή Σελιά (εικόνα), σταλακτίτες, σταλαγμίτες, σταλαγμιτικές στήλες κ.ά. Το πλάτος του είναι γύρω στα 8 μέτρα και το βάθος του γύρω στα 30, ενώ η θέα από το μονοπάτι που το προσεγγίζει προς τη θάλασσα είναι μαγευτική. Στα σπήλαια ή μάλλον στις σπηλαιώδεις εκκλησίες θα πρέπει να περιλάβουμε και την **Παναγία την Ποταμίτισσα**. Η διαδρομή προσέγγισής της με τα πόδια είναι κουραστική, διασχίζοντας την κοίτη ενός χειμάρρου με το χαρακτηριστικό όνομα Σκυλλάς. Όμως η ανάβαση στη συνέχεια αξίζει τον κόπο, για τον πρόσθετο λόγο ότι μπροστά στη βραχοκλιση υπάρχει μια συστάδα κρητικών κρίνων (argemone cretica). Να αναφέρω ότι στην Κάσο ευδοκίμει επίσης ο Θεοφράστεος φοινίκας (Phoenix theophrasti), που παλιότερα πιστεύαμε ότι υπήρχε αποκλειστικά στην Κρήτη αλλά σήμερα τον αναγνωρίζουμε σε πολλά νησιά και στα απέναντι μικρασιατικά παράλια. Εν γένει πάντως οι σχέσεις της Κάσου με την Κρήτη είναι πολλές οικονομικές (από τη Σητεία εισάγουν από εμφιαλωμένο νερό μέχρι ζωοτροφές), ιστορικές και πολιτισμικές.

Θα κλείσω μ' αυτές τις τελευταίες σχέσεις, τις πολιτισμικές. Δεν είναι μόνο που οι Κασιώτες αρέσκονται να σκαρώνουν και ν' ακούουν μαντινάδες, είναι και που έχουν τη λύρα με το λαούτο σε μεγάλη εκτίμηση. Το 1928 ο Νικόλαος Μαυρής είχε καταγράψει στο Πορτ Σάντ της Ανγύπτου, στην εκεί μεγάλη παροικία των Κασιωτών, 63 σκοπούς, με τη συμβολή του Μανόλη Καλομοίρη. Σ' αυτούς φαίνεται η μεγάλη συγγένεια με την κρητική μουσική, με επιρροές όμως και από άλλες παραδόσεις, την καρθαδική και τη ροδίτικη κυρίως. Το 2006 τύχαμε και τις τιμές να μας καλέσει, ως Κρητικούς, ο αξιόμητος σήμερα **Μηνάς Περεσλής**, ο τελευταίος μεγάλος Κασιώτης λυράρης (εικόνα), για να μας προσφέρει τη φιλοξενία και τις κοντυλιές του, έχοντας τον και τον εγγονό του στο λαούτο. Εκεί ανάμεσα στις άλλες, απολάυσουμε και τη μαντινάδα: **Εζήτησα απ' τον θεό, την ομορφιά να πάω, κι εκείνος χαμογέλασε, και μου 'δειξε την Κάσο**. Αν όλα τα παραπάνω σας εξήγησαν το ενδιαφέρον για το κοντινό μας νησί, ελάτε την επόμενη Τετάρτη στην οδό Πατελάρου 14, γι' αυτά και γι' ακόμα περισσότερα.

Αποχαιρετώντας έναν από τους βαθύτερους γνώστες της Κρήτης

Δυστυχώς δεν προλαβαίνω μέχρι την εκτύπωση του φύλλου της εφημερίδας να γράψω κάτι περισσότερο για τον αιμνηστο πια, βαθύτατο γνώστη της Κρήτης, τον **Νίκο Ψιλάκη**. Επιφυλασσομένος για περισσότερα εν ευθέτω χρόνους, περιορίζομαι σήμερα με μια φωτογραφία που τον αφορά, και που του την είχα στείλει από το Καρλόβασι της Σάμου, όπου την είχα εντοπίσει στο αγγειοπλαστείο-κλειστό κι αυτό εδώ και κάμποσα χρόνια- του Βασίλη Κοντορούδα. Ήταν μεταδικτατορικά που ο αξιόμητος δημοσιογράφος, ερευνητής και λαογράφος υπηρετούσε στη Σάμο τη στρατιωτική του θητεία και που όταν είχε ελεύθερο χρόνο κατέφευγε στο εργαστήρι, προκειμένου να γνωρίσει την αγγειοπλαστική και να κάνει τα δικά του δημιουργήματα. Εκεί λοιπόν τον συνέλαβε ο φωτογραφικός φακός, δίπλα στον Γιάννη Ρίτσο, που ξεκαλοκαίριζε στο γυναικοχώρι του, Καρλόβασι, που κι αυτός χαϊρόταν να πληγνεί τον Κοντορούδα για τα δικά του πηλίνα αλλά και για ζωγραφιές, σε πηλό και σε βότσαλα. Ας είναι μακρά η μνήμη του κι ας τον σκεπάσει θωπευτικά η κρητική γη, που τόσο αγάπησε και ερευνήσε.

* Ο Χάρης Στρατιάδης είναι Δρ Παιδαγωγικής-Ιστορικός Ερευνητής-Συγγραφέας, strharis@yahoo.gr, 2831055031